

NOVI MARULIĆ: *VITA DIVI HIERONYMI*
(British Library Ms. Add. 18. 029)

D arko Novaković

Na prošlogodišnjem skupu o Maruliću, s kojega potječu radovi objedinjeni u ovom zborniku, sudjelovao sam s prilogom koji je bio naslovljen *Marulićev Jeronim*. Pokušao sam tom prigodom obrazložiti zašto držim da je ispitivanje višeslojnoga Marulićeva odnosa prema Jeronimu važan interpretativni zadatak. Nastojao sam ukratko ilustrirati u čemu je teološka, filološka, književna, — i napokon — kulturna inspirativnost Jeronimova za Marulića. Podsjetio sam pri tome da nam za taj ozbiljni posao nije dostupan tekst koji bi u drukčijim okolnostima zapravo morao biti ishodište svakoga obuhvatnijega tumačenja: Marulićev latinski životopis stridonskoga sveca, za koji pouzdano znamo da je poslije pjesnikove smrti bio u posjedu splitskih dominikanaca i potom iz njihove knjižnice netragom nestao.

U međuvremenu sam, stjecajem okolnosti koje bi ovdje bilo predugo opisivati, naišao na zagubljeni Marulićev životopis. To je otkriće, dakako, izmijenilo redoslijed interpretativnih zadataka, pa je prilog koji se ovdje tiska prenaslovljen i preinačen: u njemu valja vidjeti tek uvod, ali neizbježan, u najavljenju raspravu o *Marulićevu Jeronimu*.

1.

Kodeks s latinskim Jeronimovim životopisom nalazi se u londonskoj *British Library* i dio je takozvane *Dodatne zbirke (Ms. Add. 18. 029)*. Pun je naslov Marulićeva teksta: *Život svetog Jeronima prezbitera koji je sastavio Marko Marulić; pridodana su, u skraćenom obliku, čudesa koja o njemu pripovijeda nazaretski biskup Ćiril (Vita diui Hieronymi Prešbiteri a Marco Marulo edita: adiectis miraculis que de illo Cyrillus Nazarethi episcopus commemorat in summamque redactis breuiorem)*. Za izradu kodeksa upotrijebljena je vrlo fina, svijetla pergamena. Dimenzije su mu 152x102 mm, uvezan je u tvrde korice novijega datuma (160x110 mm), a obuhvaća 42 folija numerirana arapskim brojevima. Izvorno su listovi bili označeni rimskim brojevima, i to tako da naslovnica nije bila uračunana: dakle 2 = I, 3 = II itd. Rukopis je vrlo dobro očuvan, izuzemo li stanovita oštećenja od vlage na dru-

gom i posljednjem listu, koja ipak nisu takve naravi da bi utjecala na čitljivost teksta. Naslovni list pokazuje tragove promjene vlasnika (brisanje, prepravljane postojećih slova, dodavanje novih); zbog nasilnosti takva palimpsestnoga postupka izvorna oznaka vlasništva mogla bi se utvrditi samo posebnim pomagalicama.

Tekst je isписан s vidljivom pomnjom, u ravnomjernom ritmu od 22 retka po stranici. Naslovi su istaknuti crvenom tintom koja je mjestimično nešto izbljedjela. Stručnjaci će zamijetiti da kodeks nije napisan u jednom dahu: posvetna pjesma na poleđini naslovnoga lista pokazuje nešto nehajnije i nakošeniji duktus, baš kao i pohvalna pjesma Jeronimu na samom kraju kodeksa. Ipak, cijeli je kodeks očigledno pisala ista ruka, s istom bogobojaznošću prema odgovornom poslu. Riječ je nesumnjivo o Marulićevu autografu, a finoća upotrijebljena materijala i trud koji je uloženi u razgovijetnost ispisa upućuju na to da je posrijedi primjerak koji je Marulić bio namijenio osobnoj knjižnici. Na vlastoručno podrijetlo londonskoga kodeksa upozoravaju i neki uzgredni znakovi karakteristični za Marulića: spiralne rubne oznake, kojima se obilježavaju citati, i nacrtane ruke s ispruženim prstom, koje ističu sentencije u tekstu. Napokon, i pravopis je onakav kakav dobro poznajemo iz drugih Marulićevih autografa: sustavno korištenje takozvanoga »repatoga e« (e) i »dugoga i« (ij), dosljedno pisanje *consyderare*, *desyderare*, *obedire*, *hereticus*, *penitere* itd.

Vita diui Hieronymi nesumnjivo je najvažniji tekst kodeksa, no pored toga životopisa u londonskom rukopisu zatječemo i neke druge, manje sastavke. Svečevoj biografiji neposredno prethodi posvetna pjesma papi Lavu X (*1v: Pro sanctissimo patre Leone decimo Pont. max. M. Maruli oratio*). Sam se životopis, kako se već iz njegova naslova može naslutiti, sastoji od nekoliko manjih cjelina: proznoga proslava (*2–2v: Legimus diui Hieronymi p̄sbyteri uitam autore incerto...*), životopisa u užem smislu (*2v–21: Hieronymus p̄sbyter /ut ipse de se testatur.../*), epitafa u šest elegijskih distiha (*21: Conditā Hieronymi recubant hoc ossa sepulchro*), najavljena skraćena prikaza svečeva posmrtnog čudotvorstva (*21v–30: Miracula eius post obitum*), te popisa njegovih djela (*30v–37: Opera quae scripsit*). Rukopis se završava dvama tekstovima koji su i dosada bili poznati, uglavnom u onom obliku u kojem ih je prvi put objavio Ivan Lučić u poznatom djelu *De regno Dalmatiae et Croatiae* (Amsterdam 1666): polemičkom raspravom o Jeronimovu podrijetlu (*37–41: In eos qui beatum Hieronymum Italum fuisse contendunt*) i pohvalnom pjesmom u svečevu čast (*41–42: De laudibus diui Hieronymi carmen*).

Najranija vijest o postojanju *Životopisa sv. Jeronima* potječe iz nedavno objavljene Marulićeve prepiske s mletačkim svećenikom i notarom Jakovom Grasolarijem.¹ U pismu koje je datirano 4. travnja 1507. Marulić obavještava prijatelja da će mu ubrzo poslati životopis sv. Jeronima, čim ga dobije od prepisivača; djelo je nedavno dovršio, pa ako se Grasolariju taj sastavak učini vrijednim, moli ga za pomoć pri tiskanju.² Od toga trenutka, pa do Marulićeve smrti gotovo punih sedamnaest godina potom, o *Životopisu sv. Jeronima* ne nalazimo nikakva spomena. U oporuci, koja je sastavljena 14. srpnja 1521, a otvorena 8. siječnja 1524, tri dana

¹ Usp. M. Milošević *Sedam nepoznatih pisama Marka Marulića. »Colloquia Maruliana I«*. Ur. V. Gligo, B. Lučin, M. Tomasović, Split 1992, str. 5–31; *Marko Marulić: Sedam pisama, ibid.*, str. 33–53 (talijanska pisma priredio i preveo M. Milošević, latinska pisma priredio i preveo B. Glavičić).

² Usp. o. c., str. 50–51.

poslije pjesnikove smrti, svečev životopis ne spominje se među naslovima koji su namijenjeni različitim legatarima; imala ga je, dakle, zadesiti sudbina onih neime-novanih knjiga u Marulićevu vlasništvu koje su prema izričitoj oporučiteljevoj želji trebale biti prodane, a prihod od prodaje podijeljen siromasima.³ Ni vlastoručni popis Marulićeve knjižnice (*Repertorium librorum*), koji je bio pridodan testamentu, ne spominje izrijekom *Životopis sv. Jeronima*. Najvjerojatnije se svečeva biografija nalazila u onoj skupini tekstova koja je na kraju prvoga odjeljka (*Ecclesiastici*) bila obuhvaćena lakonskom formulacijom »mnoga druga...još neatisnuta djela.«⁴

Stvari su se ipak, iz neutvrđenih razloga, odvijale mimo Marulićeve posljed-nje volje. Izvršitelji njegove oporuke popisali su 14. siječnja 1524. njegovu knjižni-cu i iz nje izdvojili naslove koji su imali pripasti pojedinim nasljednicima. Među trinaest knjiga koje je dobio Dominikanski samostan našla se i *Vita diui Hiero-nymi*.⁵ Vjerojatno je bila riječ o stanovitoj kompenzaciji, jer su dominikanci umje-sto četiriju inkunabula sv. Jeronima (dvije knjige pisama i dvije knjige biblijskih komentara) dobili samo tri; što se desilo s drugom knjigom biblijskih komentara, koja je također morala njima pripasti, može se samo nagađati.

Marulićev se rukopis, dakle, od 1524. nalazio u splitskom dominikanskom sa-mostanu. U kakvim je okolnostima iz njega nestao posredno se može zaključiti iz dokumenata koje je prikupio i proučio o. Antonin Zaninović.⁶ U nizu nesreća koje su zadesile samostan najpresudnijom se čini velika pošast koja je Splitom harala u ožujku 1784; tada je samostan pretvoren u lazaret za članove plemićkih obitelji za koje se sumnjalo da su zaraženi, a potom su se u nj uselili grobari i najniži sloj puka. U tim su teškim prilikama, zaključuje Zaninović, iz samostana nestale i knji-ge što mu ih je oporučno bio ostavio Marko Marulić.⁷ Među osobitim vrijednosti-ma koje su se čuvale u samostanskoj škrinji, a kojima se krajem osamnaestoga stoljeća izgubio svaki trag, spominje se i stanoviti »stari autograf« (*vetustus... co-dex autographus*); nije isključeno da je riječ upravo o Marulićevu *Životopisu sv. Je-ronima*.⁸

Bilo kako bilo, kodeks se 1790. našao u Ferrari, u vlasništvu stanovitoga Fran-cisca Mainardi, kako svjedoči zapis na naslovnici: *Hic libber (sic!) est mei Fran-cisci Mainardi Ferrariensis 1790*. Ako je suditi po gruboj ortografskoj grešci, novi vlasnik teško se mogao upuštati u samostalnu lekturu Marulićeve latinskog sastav-ka, pa je u njemu vjerojatno gledao samo komercijalnu vrijednost. Što se s rukopi-som zbivalo sljedećih pola stoljeća, nemoguće je točno utvrditi. Ipak, po bilješci na naslovnoj stranici, koja šturo govori o tome kako se rukopis našao u posjedu *British Museuma (Purchased at Rodd's sale. Feb. 1850 /Lot 574/)*, može se pouzdano zak-ljučiti da je Marulićev životopis došao u ruke nekoga člana poznate londonske knjižarske obitelji Rodd. Od trojice mogućih kandidata: oca Thomasa (1763–1822), sina Thomasa Mlađeg (1796–1849) i drugog sina Horatia (*fl.* 1859), najvjerojatni-jim se vlasnikom čini stariji od dvojice sinova, Thomas Rodd Mlađi. Njegove obi-

³ Usp. P. Kolendić *Marulićeva oporuka*, Split 1924, str. 13: *Reliqui autem libri omnes vendantur et pretium dillargiatur pauperibus...*

⁴ Usp. P. Kolendić, *o. c.*, str. 15: *Eiusdem multa alia, quę nondum sunt impressa.*

⁵ Usp. P. Kolendić, *o. c.*, str. 28.

⁶ A. Zaninović *Marulićeve knjige u Dominikanskoj knjižnici u Splitu*, u: *Zbornik Marka Marulića 1450–1950*, ur. J. Badalić i N. Majnarić, Zagreb 1950, str. 299–310.

⁷ Usp. A. Zaninović, *o. c.*, str. 302.

⁸ Usp. A. Zaninović, *o. c.*, str. 302 i 309 (bilj. 6).

teljske prilike (bio je oženjen, ali bez djece) i datum njegove smrti (23. travnja 1849) upućuju na to da je *Vita diui Hieronymi* u golemu rukopisnu zbirku Britanskoga muzeja dospjela upravo iz njegove ostavštine.⁹

Budući da nije pripadao nijednoj od velikih, već oblikovanih rukopisnih zbirki, Marulićev tekst razvrstan je u takozvanu dodatnu kolekciju (*Additional Manuscripts*). Prema ustaljenoj navadi, nakon stanovita vremena zabilježen je i šturo opisan u katalogu u kojem bi se u uzastopnim svescima periodično registrirale sve nove akvizicije.¹⁰ Više od stoljeća — prema mojem uvidu — to je bio jedini zapis o nazočnosti Marulićeva rukopisa u Engleskoj. Tek nedavno, prije desetak godina, katalogi različitih rukopisnih kolekcija koje su u vlasništvu Britanskoga muzeja (odnosno *British Library*) sažeto su objedinjeni u jedinstvenom deseterotomnom kazalu, pa je Marulićeva *Vita diui Hieronymi* još jednom registrirana, ovaj put u kuditakamo preglednijoj publikaciji.¹¹ Napokon, sasvim nedavno, londonski je rukopis zabilježen i ukratko opisan u temeljnom višesveščanom priručniku Paula Oskara Kristellera.¹²

2.

Od manjih tekstnih cjelina koje su objedinjene u londonskom kodeksu tri su na stanovit način bile poznate otprije. Riječ je o posvetnoj pjesmi–molitvi za Lava X (*1v: Pro sanctissimo patre Leone decimo Pont. max. M. Maruli oratio*), kratkom polemičkom ogledu o pravoj Jeronimovoj domovini (*37–41: In eos qui beatum Hieronymum Italum fuisse contendunt*) i završnoj pjesmi u svečevu čast (*41–42: De laudibus diui Hieronymi carmen*): ukupno oko šest listova, dakle sedmina rukopisa.

⁹ O obitelji Rodd usp. *The Dictionary of National Biography*, sv. XVII, Oxford 1917 (repr. 1973), str. 78.

¹⁰ *Catalogue of Additions to the Manuscripts in the British Museum in the Years 1848–1853*. London 1868, str. 72. Marulićev je rukopis opisan ovako: *Vita Divi Hieronymi, presbyteri, a Marco Marulo edita: with an abridgment of his miracles collected by Cyril, Bishop of Nazareth. Vellum; XVIth cent. Small quarto*.

¹¹ *Index of Manuscripts in the British Library*. Sv. 7, Cambridge 1985, str. 33: *Marulus, Marcus: Vita S. (sic!) Hieronymi*.

¹² P. O. Kristeller *Iter Italicum. Volume IV (Alia itinera II): Great Britain to Spain*. London & Leiden 1989, str. 103. Ovo nije mjesto na kojem bi se valjalo upuštati u dalekosežnu spekulaciju zašto je *Vita diui Hieronymi* u posljednjih stoljeće i četvrt izmicala pozornosti naših bibliotečnih stručnjaka, a potom i književnih historiografa. U tom razdoblju, najblaže rečeno, prilike nisu uvijek bile naklonjene marulologiji; London zacijelo nije mjesto na koje bi prvo odvela potraga za Marulićevim tekstovima; nijedna od spomenutih ključnih publikacija nije lako dostupna, uključujući — u ovim ratnim godinama — i posljednju među njima, Kristellerov monumentalni repertorij rukopisa. No više od svega sklon sam vjerovati da je posrijedi fenomen koji u humanističkim disciplinama i nije tako rijedak: opetovani generacijski previdi istraživača koji su uvjereni da su njihovi prethodnici rutinske faktografske poslove već odavna uspješno obavili. Tako sam i sam za možebitnim Marulićem u *British Library* ponajprije tragao — dakako, uzaludno — među karticama novonabavljenih rukopisa za koje još ne postoji tiskani katalog, ni ne sluteći da je Marulićev autograf katalogiziran još u šestom desetljeću devetnaestoga stoljeća.

Pjesma koja zaziva Božji blagoslov za papu Lava X (1513–1521) bila je otprije poznata, ali u verziji u kojoj je njezin adresat Lavov nasljednik Hadrijan VI (1522–1523). Tiskana je još za Marulićeva života, na kraju njegove poslanice Hadrijanu VI pod naslovom *Pro Adriano VI. Pont. Max. M. Maruli Ad Christum Oratio*.¹³ Ponovno ju je objavio Milivoj Šrepel, na kraju svoga izdanja mletačkoga kodeksa Marulićevih pjesama.¹⁴ Ostavimo li po strani nevažne izmjene u broju odnosedne zamjenice u prvom stihu (*quod* umjesto *quę*) i glagolskom obliku u predzadnjem, petnaestom stihu (*concesseris* umjesto *conceditur*), dvije se pjesme razlikuju samo u naslovnikovu imenu, koje se spominje na kraju prvoga i trinaestoga stiha (*Pontifici da, Christe, tuo quę posco Leoni: Pontifici da, Christe, tuo quod posco Adriano 111; Talia si dederis, non soli, Christe, Leoni: Talia si dederis, non soli, Christe, Adriano 113/*). Iako pjesma sama po sebi ne izaziva posebnu pozornost, Marulićeva odluka da potkraj života prenamijeni posvetu iz *Životopisa sv. Jeronima* dragocjen je indicij o njegovu stavu prema vlastitu tekstu: na tu ćemo se činjenicu još imati prilike vratiti.

Druge dvije manje cjeline, kao što rekosmo, bile su poznate ponajprije po tome što ih je u svoju znamenitu raspravu uvrstio otac hrvatske historiografije Ivan Lučić, a od njega preuzeo Johann Georg Schwandner.¹⁵ Sumnju u pouzdanost Lučićeva teksta pobuđuje već sam naslov Marulićeva polemičkoga spisa, kako je prenesen u njega (*In eos qui beatum Hieronymum Italum esse contendunt*, naspram izvornoga *...fuisse contendunt*), a pravu predodžbu o tome s kolikim oprezom valja čitati Lučićevu verziju zainteresirani čitalac može steći uspoređujući prve tri rečenice u oba teksta:

Lučićev tekst:

Cum haec scriberem attulit mihi quidam librum nuper editum, supplementum Chronicarum appellant; In eo scriptum erat Hieronymum non Dalmatam esse, sed Italum. Vehementer admiratus, consilii, auctoris nomen vidi, ipsum Italum esse conspexi, Bergomensen n. * profitetur. 'Zelum iniquum habuit iste', ut Apostolus ait, sed non secundum scientiam; Hieronymi quippe studiosus, quamvis Dalmatam fuisse sciret sanctum, quidem invidia deceptus non indignum monacho putavit de alieno facere si posset suum.

Londonski rukopis:

Quum hæc scriberem, attulit mihi quidam librum nuper editum, 'Supplementum Chronicarum' appellant. In eo scriptum erat Hieronymum non Dalmatam esse, sed Italicum. Vehementer admiratus quęsivi auctoris nomen. Vbi et ipsum Italum esse conspexi (Bergomensen enim se profitetur), 'Zelum', inquam, 'habuit iste' (ut Apostolus ait), sed non secundum scientiam. Hieronymum quippe studiosus, quamvis Dehnam fuisse sciret, sancta quadam invidia delinitus non indignum monacho putavit de alieno facere si posset suum.

Izlišno je na ovom mjestu upozoravati na cio niz drugih, krupnih pogrešaka u Lučićevu izdanju: to je posao kritike Lučićeva teksta. Na ovom je mjestu kudikamo

¹³ Marulićeva se knjižica punim naslovom zove *Epistola domini Marci Maruli Spalatensis ad Adrianum VI. Pont. Max. de calamitatibus occurrentibus et exhortatio ad communem omnium Christianorum unionem et pacem*, a tiskana je u Rimu 30. travnja 1522.

¹⁴ *Marulićeve latinske pjesme*: »Građa za povijest književnosti hrvatske«, knjiga 2, Zagreb 1899, str. 41–42.

¹⁵ *De regno Dalmatiae et Croatiae libri sex*. Amsterdam 1666, str. 457–458; *Scriptores rerum Hungaricarum*. Sv. 3, Beč 1748, str. 764–768.

važnije upozoriti na *redoslijed* kojim su Marulićevi tekstovi otisnuti u Lučića. Naime, polemički obračun s Biondom i Jakovom iz Bergama u Lučića dolazi *poslije* pohvalne pjesme u Jeronimovu čast.¹⁶ Tako se početna rečenica Marulićeva osvrtu: *Kad sam to pisao, netko mi je donio nedavno objavljenu knjigu...* u Lučićevoj prezentaciji čita kao prirodan nastavak prethodno otisnuta teksta: pokazna zamjenica *to* (*haec* odnosno *hec*) može upućivati samo na odjeljak koji je neposredno prethodio, dakle na pjesmu o Jeronimovim zaslugama. U stvarnosti je, međutim, obrnuto. Kako nas poučava londonski kodeks, polemički Marulićev spis nalazi se na kraju Jeronimova životopisa (ili, preciznije, na kraju onoga dijela životopisa u kojem su popisana svečeva djela, 37–41), a pohvalna pjesma Jeronimu slijedi *tek poslije* toga proznoga sastavka (41–42). Lučićevo izokretanje izvornoga redoslijeda nipošto nije slučajno i svakako zahtijeva objašnjenje; njime ćemo se pozabaviti pri kraju ovoga priloga.

3.

S iznimkom netom spomenutih tekstova, preostalih šest sedmina rukopisa dosada ni u kojem dijelu nije bilo objavljeno. Riječ je, ponajprije, o središnjem tekstu, životopisu sv. Jeronima. Svečeva se biografija, kako je već bilo natuknuto, sastoji od nekoliko manjih cjelina: predgovora koji objašnjava autorove pobude i metodologiju (2–2v), životopisa u užem smislu (2v–21) te prigodnoga epitafa na njegovu kraju (21); slijedi sažet pregled najpoznatijih Jeronimovih posmrtnih čuda, koji je bio naviješten još na samom početku rukopisa (21v–30), te popis Jeronimove pisane ostavštine, prema različitim izvorima koji su Maruliću bili dostupni (30v–37).

Temeljne Marulićeve motive pri pisanju svečeve biografije otkrivaju prvi reci na drugom listu. Pročitao je Jeronimovu biografiju nepoznata autora, koja ga je ozlovoljila s dvaju razloga: u njoj je zamagljen kronološki red zbivanja i ispuštene neke stvari koje su potpunije mogle istaći svetost toga čovjeka i poslužiti nam za primjer (2, 12–13). Naumio je stoga uspostaviti pravi fabularni slijed i dodati prešućene važne pojedinosti, i to tako da najveći dio prostora prepusti kazivanju samoga Jeronima i onome što su o njemu napisali Augustin, Euzebij, Ćiril i Sulpicije Sever (2, 16–21). O tome kako je nakanio koristiti se izvorima jasno svjedoči sljedeća rečenica: *Neću nedirnutim ostaviti ništa što sam igdje o njemu mogao pročitati, da tolik i takav muž — barem koliko je do mene — ne bude prikračen za zasluženu hvalu* (2, 22–2v, 2). Predgovor završava toposom skromnosti, u kojem Marulić vlastit posao opravdava kao čin pobožnosti, a ne preuzetne vjere u to da bi ovakav biografski sastavak mogao uvećati ionako neizmjernu Jeronimovu slavu.

Maruliću, dakle, nije bilo do kritičkoga ispitivanja izvora, nego do pokazivanja egzemplarnosti svečeva života, i s tom sviješću treba pristupiti čitanju njegova životopisa. Pod širokogrudnom formulacijom korištenja svih raspoloživih izvora —

¹⁶ *Delmatię letis olim generatus in oris...* (u Lučićevu prijepisu, dakako, *Dalmatiae laetis olim generatus in oris*, no valja reći da je taj tekst u njega neusporedivo korektnije pročitano nego prozni Marulićev sastavak). Pjesma je inače poznata kao dio Marulićeve zbirčice *De quattuor ecclesiae doctoribus*; kao takvu izdao ju je Šrepel iz mletačkoga rukopisa (o. c., str. 28–30).

quod usquam legere potui — mogu se kriti, i u Marulićevu slučaju doista se kriju, vrlo raznorodni tekstovi u kojima je srednjovjekovlje čuvalo spomen na velikoga crkvenog oca. Stoga je na ovom mjestu neizbježno podsjetiti na temeljne epizode hagiografskoga fiksiranja Jeronimova života kakve se mogu uočiti u zapadnoj tradiciji.¹⁷

(1) Na samom početku toga tisućljetnoga ispredanja priče o iznimnoj svetosti i učenosti stoji autobiografska Jeronimova bilješka s kraja njegova djela *O znamenitim muževima*.¹⁸ U njoj se letimično spominju Jeronimovi roditelji i domovina, a nedvojbeno najvredniji podatak jest kronološki popis svećevih djela nastalih do četrnaeste godine Teodozijeve vladavine, dakle 392. poslije Krista.

(2) Druga po starosti, tek nešto veća po opsegu, jest bilješka koju zatječemo u predgovoru djela koje je zamišljeno kao nastavak Jeronimova prikaza, također je naslovljeno *O znamenitim muževima*, a autor mu je Genadije iz Marseillea (kraj 5. st. posl. Kr.).¹⁹ Bilješka ipak ne potječe od Genadija, kako se može naslutiti već po tome što ju zatječemo tek u malom broju rukopisa. Njezin je pravi autor Marcellin (*Marcellinus Comes*, prva pol. 6. st. posl. Kr.) i preuzeta je iz njegove *Kronike*. Prvorazredna važnost toga kratkog teksta, koji jedva nadmašuje dvadesetak redaka, jest u tome što se potonje *vitae* u nekim važnim pojedinostima oslanjanju na nj.

(3) Prva u tom nizu jest anonimna svećeva biografija, nastala navjerojatnije oko 850, koja se po početnoj sintagmi obično naziva *Hieronymus noster*.²⁰ Pripovjedna okosnica preuzeta je iz Marcellinove bilješke i obogaćena zanimljivim pojedinostima iz različitih Jeronimovih tekstova, ponajprije iz njegove korespondencije. Toj želji anonimnoga hagiografa za čvršćom dokumentiranošću otprije poznatih epizoda komplementarna je sklonost prema fikcionaliziranju onih životnih odsječaka o kojima dostupna građa govori slabo ili ne govori uopće.

(4) Otrprike u isto vrijeme kad i prethodna *vita*, ali neovisno o njoj, nastao je drugi važni anonimni životopis, koji se također konvencionalno naziva po uvodnim riječima, u ovom slučaju: *Plerosque nimirum*.²¹ I ovdje je supstancija priče obogaćena neprovjerljivim ili evidentno netočnim podrobnostima, citiranje je izdašnije, a vidljivija je i stanovita stilska pomnja. Utjecajnost ovoga životopisa teško se može prenglasiti: zajedno s *Hieronymus noster*, *Plerosque nimirum* ishodište je svake značajnije Jeronimove biografije u rasponu od kraja devetoga do početka šesnaestoga stoljeća.

(5) Ta se tvrdnja lako može provjeriti već na sljedećem važnom Jeronimivu životopisu, koji je u tradiciji posredovan anonimno, ali se danas s velikom vjerojatnošću drži da mu je autor rimski bibličar iz sredine dvanaestoga stoljeća Nicolò Maniacoria (Nicola Maniacutia).²² Njegova ambiciozna metodička pozicija očituje

¹⁷ Za temeljne obavijesti usp. A. Vaccari *Le antiche vite di S. Girolamo*, u zborniku *Miscellanea Geronimiana*, Rim 1920 (pretisnuto s ispravkama u *Scritti di erudizione e di filologia*. Sv. 2, Rim 1958, str. 31–51); F. Cavallera *Saint Jérôme, sa vie et son oeuvre*. Sv. I/2, Louvain 1922, str. 135–145.

¹⁸ *De viris illustribus*, c. 135.

¹⁹ Tekst u *Hieronymus: Liber de viris inlustribus; Gennadius: Liber de viris inlustribus*. Ed. E. C. Richardson, Leipzig 1896, str. 57.

²⁰ Tekst *PL* 22, 175–184.

²¹ Tekst *PL* 22, 201–214.

²² Tekst *PL* 22, 183–202.

se već u dugom naslovu: *Vita sancti Hieronymi collecta ex tractatibus eius ac sanctorum Augustini, Damasi, Gregorii, Gelasii, et aliorum patrum sanctorum*. Usprkos takvoj ozbiljnoj najavi, Maniacoria ne samo da ne otklanja najkrupnije faktografske pogreške koje su se do njegova vremena uspjele nataložiti u tradiciji, nego ih ponekad i učvršćuje novim fikcionalnim detaljima.

(6) U sljedećem, trinaestom stoljeću, legendu o Jeronimu osnažuje i dominikanac Vincent iz Beauvaisa (†1264), bilješkom o svecu u svojem enciklopedijskom djelu *Speculum historiale*. Važnost je Vincentova priloga ponajprije u bogatom izboru citata kojima je poduprt njegov biografski nacrt.

(7) Istom stoljeću pripada i odjeljak posvećen Jeronimu u glasovitoj zbirci devonškoga nadbiskupa Jacopa da Varazze (Jacobus de Voragine, 1228/30–1298) *Legenda sanctorum (Legenda aurea)*. Sažeti životopis sačuvan je u dvjema verzijama; kraćoj od njih ponekad se za autora proglašava Jeronimov učenik Euzebije iz Cremona.²³

(8) Posljednju važnu stepenicu u prethumanističkoj tradiciji Jeronimove biografije označuje knjiga Giovannija d'Andrea, znamenitog profesora kanonskoga prava na sveučilištu u Bologni, napisana između 1334. i 1346/7: *Hieronymianus* odnosno *De laudibus sancti Hieronymi*. Njezinih su pet ravnopravnih sastavnica biografska kompilacija, svjedočanstva o Jeronimu, popis njegovih čudesa, katalog njegovih djela i izvaci iz njih.

Kako se svečev kult širio, tako je i legenda postupno izlazila iz uskih generičkih međa hagiografije. Početkom četrnaestoga stoljeća nevjerojatnu su popularnost stekla tri fingirana pisma, sva tri najvjerojatnije potekla od istoga pera, kojima je najpreči cilj bio potkrijepiti legendu o Jeronimu kao asketu i čudotvorcu.

(9) Prvo je tobožnje pismo Euzebija iz Cremona, Jeronimova učenika i opata betlehenskog samostana, upućeno Damazu, biskupu Porta, i Teodoziju, rimskom senatoru, u kojem se opširno opisuju Jeronimovi posljednji sati, njegove upute učenicima, smrt i posljednji ispraćaj (*Epistula Eusebii Cremonensis de morte Hieronymi*).²⁴

(10) Drugo je navodno pismo Augustinovo upućeno Ćirilu, jeruzalemskom biskupu, u kojem tobožnji Augustin izvješćuje o tome kako mu se u Hiponu, u času Jeronimove smrti u Betlehemu, ukazala njegova duša; dokazivanje iznimnih svečevih vrлина poduprto je i drugim sličnim vizijama (*Epistula sancti Augustini ad Cyrillum Hierosolymitanum de magnificentiis beati Hieronymi*).²⁵

(11) Treće je tobožnji Ćirilov odgovor Augustinu, u kojem se iscrpno navode različita Jeronimova čudesa poslije smrti, bilo ona kojima je autor pisma bio očevidac, bilo ona o kojima je doznao tuđim posredovanjem (*Epistula Cyrilli ad Augustinum de miraculis Hieronymi*).²⁶

Spomen na kraju zaslužuju dva slavna Jeronimova apokrifa u obliku redovničkih statuta: tzv. *Regula monacharum* i njoj komplementarna *Regula monachorum* (12). Potonjem zborniku propisa zna se i autor: sastavio ga je Lope de Olmedo (1370–1433), osnivač španjolskoga ogranka jeronimovaca. Tekst je zapravo *cento*,

²³ Tekst PL 22, 235–238.

²⁴ Tekst PL 22, 239–282.

²⁵ Tekst PL 22, 281–289.

²⁶ Tekst PL 22, 289–326.

»krparija« sastavljena od autentičnih Jeronimovih rečenica, ali, dakako, veza koja je unutar tako nastale cjeline uspostavljena nije Jeronimova.²⁷

Regula monacharum (13), stariji i popularniji falsifikat, nastao je najvjerojatnije u drugoj polovici četrnaestoga stoljeća. Ima oblik pisma kojim se Jeronim obraća Eustohiji i njezinim opaticama u betlehemskom samostanu. I tu je na djelu isti postupak legendarne fikcionalizacije: na autentičnu potku potvrđenoga pisma dopisuju se nadnaravne zgode koje se međusobno takmiče svojom nevjerojatnošću i nedokazivošću.²⁸

Ta neprekidana, višestoljetna fikcionalna dogradnja u golemoj je mjeri deformirala povijesni Jeronimov lik. I sam čin pisanja svečeve biografije pretvorio se u kulturnu gestu, a samostalno iščitavanje izvora potisnuto je za volju jasnoga generičkoga situiranja vlastita sastavka. Dijalog s hagiografskim prethodnicima, odbacivanje ili pohvalno preuzimanje njihovih podataka i procjena, postao je najvažniji posao svakoga Jeronimova životopisca.

Dakako, jak povod za takvo pripovjedno domišljanje pružala je i slaba dokumentiranost nekih važnih odsječaka Jeronimova života, koju ni moderno istraživanje nije uspjelo otkloniti.²⁹ Jeronim se, kao što je poznato, rodio u Stridonu oko 347; otprilike s dvanaest godina otac ga je poslao u Rim, gdje se školovao kod glasovitoga Elija Donata. U Rimu je oko 366. primio krštenje. Neko je vrijeme boravio u Trieru, administrativnom središtu Zapadnoga carstva, i u Akvileji. Oko 372. krenuo je na Istok, zadržavajući se prvo u Antiohiji. Nekoliko je godina — otprilike od 374. do 376. — proveo kao pustinjak u Siriji. Po povratku u Antiohiju zaredio ga je za svećenika biskup Paulin. U njegovoj pratnji otišao je na drugi ekumenski sabor u Carigrad, gdje se upoznao s Grgurom iz Nazijanaza i Grgurom iz Nise. S biskupom Paulinom produžio je potom u Rim, gdje je tri godine, od jeseni 382. do kolovoza 385, služio kao tajnik pape Damaza I (366–384), okupljajući oko sebe kao duhovni vođa mnoge ugledne Rimljanke, na čelu s Paulom i njezinom kćerkom Eustohijom. Poslije Damazove smrti u nerazjašnjenim okolnostima morao je napustiti Rim. Ponovno je krenuo na Istok i poslije nekoliko kraćih putovanja odlučio se 386. da zajedno s Paulom osnuje u Betlehemu dvostruki, muški i ženski samostan. S iznimkom čestih posjeta Jeruzalemu ili velikoj knjižnici u Cezareji ondje je proboravio ostatak života. Umro je 30. rujna 420.³⁰

Nije teško naslutiti koje su postaje na tako posvjedočenom životnom putu bile najpodložnije naknadnom pripovjednom osmišljavanju ili posvemašnjem preoblikovanju.³¹ Pravi vremenski slijed ozbiljno je načela već Marcelinova bilješka u prologu Genadijeva djela *O znamenitim muževima*, u kojoj se na samom početku tvrdi kako je Jeronim bio zaredan u Rimu, a potom je još kao mladić krenuo u Be-

²⁷ Tekst *PL* 30, 319–386.

²⁸ Tekst *PL* 30, 391–426.

²⁹ Za moderne biografije Jeronima usp. G. Grützmacher *Hieronymus: Eine biographische Studie*. Sv. 1–3, Berlin 1901; F. Cavallera, *o. c.*; C. Favey *Saint Jérôme peint par lui-même*. Bruxelles 1958; J. N. D. Kelly *Jerome: His Life, Writings, and Controversies*. London 1975; E. F. Rice *Saint Jerome in the Renaissance*. Baltimore & London 1985.

³⁰ Za svjež pregled spornih mjesta u Jeronimovoj kronologiji, uključujući i same datume rođenja i smrti, usp. E. F. Rice, *o. c.*, str. 1–22.

³¹ Usp. posebno E. F. Rice, *o. c.*, str. 25–30.

tlehem.³² Tako je ponajprije (*a*) izgubljena svijest o dvostrukom Jeronimovu boravku u Rimu (oko 359 – oko 366; 382–385), pa je iskrsnuo cio niz teško rješivih problema: s koliko je to godina Jeronim bio zaređen? Za vrijeme kojega pape? Budući da se pouzdano znalo da je već kao svećenik bio tajnik pape Damaza I. i da je u toj službi proveo samo tri godine, u to je kratko razdoblje trebalo smjestiti i godine školovanja, i ređenja, i važnu teološku djelatnost u Rimu, i duhovno vodstvo uglednih rimskih plemkinja.

Sljedeće problematično mjesto biografskoga konstrukta (*b*) bilo je utvrđivanje mjesta na kojima je Jeronim boravio od svojeg odlaska iz Rima do konačnoga smještanja u Jeruzalemu. Srednjovjekovni su hagiografi taj tobožnji kontinuirani put razbili u tri tobožnje postaje. Jeronim je iz Rima prvo otišao u Carigrad i ondje proboravio neko vrijeme kao učenik Grgura iz Nazijanaza; potom je krenuo u Siriju gdje je susreo glasovitog redovnika Euagrija; četiri je godine potom proboravio u pustinji; tek potom kratkio se u Betlehemu. Samostan je osnovao uz pomoć jeruzalemskoga biskupa Ćirila. Na takav je pogrešan zaključak navodio ishodišni nered u kronologiji: Ćiril je umro u proljeće 386, prije no što je Jeronim uopće došao u Betlehem, pa je Jeronimu pri izgradnji samostana mogao pomoći samo Ćirilov nasljednik Ivan.

Golema Jeronimova učenost nije zahtijevala samo preciznu kronološku elaboraciju. Tako je (*c*) u hagiografskom ornamentiranju Jeronim postao slušačem ne samo uglednoga gramatičara — dakle srednjoškolskoga nastavnika — Elija Donata, nego i najslavnijega suvremenog retoričara — prema modernom razumijevanju sveučilišnoga profesora — Marija Viktorina. Posebnu je nevolju zadavao izostanak svakog prihvatljivog objašnjenja za nagli Jeronimov odlazak iz Rima.³³ *Hieronymus noster* pronašao je razlog u osveti lokalnih klerika koje je Jeronim često korio; *Plerosque nimirum* objašnjava da se svetac nije htio zadržavati u gradu koji je u tom trenutku bio zaražen arijanskom herezom. U dvanaestom stoljeću liturgijski pisac Johannes Beleth uzgredno je kao povod Jeronimova odlaska spomenuo spletku sa ženskom odjećom, a Jacopo da Varazze u svojem je legendariju tu usputnu opasku naširoko razradio: svetac je u mraku zabunom uzeo podmetnutu žensku odjeću i tako obućen krenuo na jutarnju službu Božju; na taj su ga način njegovi neprijatelji htjeli u očima vjernika ocrniti kao raskalašenjaka.

Stanovitu nelagodu poznih biografa izazivao je i (*d*) razmjerno neupadljiv Jeronimov položaj u crkvenoj hijerarhiji.³⁴ Želeći preduhitriti čitateljevu nedoumicu zašto tako svet i učen čovjek nije dospio do vidljivijih časti, nepoznati autor *Plerosque nimirum* počastio je Jeronima epitetom *kardinalnog* svećenika (*cardinalis presbyter*). Sama po sebi ta sintagma ne bi morala označivati nikakvu osobitu Jeronimovu promociju. Javlja se prvi put u pismu pape Pelagija I (550–560), a potom i nekoliko puta u pismima Grgura Velikog; njome se obilježava svećenik koji ima ovlaštenje da obavlja liturgiju izvan župe ili crkve u kojoj je bio zaređen. I kad se krajem osmoga stoljeća atribut stao vezivati uz rimski kler, značenje je toga izraza u biti ostalo nepromijenjeno. Njime su se označivali svećenici i biskupi koji su na-

³² *Hieronymus noster, litteris Graecis ac Latinis Romae adprime eruditus presbyter quoque ibidem ordinatus est. Porro Bethleem oppidum iuvenis advenit, ubi pruden- animal ad praesaepe Domini sese obtulit permansurum.*

³³ Podrobno o tome E. F. Rice, *o. c.*, str. 28.

³⁴ Usp. dokumentiran prikaz u E. F. Ricea, *o. c.*, str. 35–37.

izmjence obavljali službu Božju u jednoj od četiriju velikih bazilika: Sv. Petru, S. Paolo fuori le mura, S. Maria Maggiore, Lateranskoj bazilici. Najvjerojatnije je upravo u tom smislu životopisac *Plerosque nimirum* sredinom devetoga stoljeća nazvao Jeronima »kardinalnim« svećenikom. No kad je — kako je poznato — krajem jedanaestoga stoljeća *Sacrum Collegium* poprimio institucionalni oblik, i Jeronim je naknadno promaknut u njegov sastav. Spomenuti Maniacoria čak je identificirao i crkvu uz koju je Jeronim kao kardinal bio vezan kao crkvu sv. Anastazije. Nije trebalo dugo da se taj anakronični dodatak dalje razradi. Tako je Jeronim u likovnim prikazima ubrzo stekao kardinalski klobuk, iako je to znamenito obilježje, *galerus ruber*, za kardinale propisao tek Inocencije IV. na lyonskom koncilu 1245.

Ozbiljan imaginativni izazov (*e*) bio je i dug Jeronimov boravak Betlehemu, ispunjen radom i molitvom, gotovo potpuno lišen bilo kakvih pripovjedno zanimljivih događaja. Nije stoga čudno da je jedna od najslavnijih legendarnih intruzija smještena upravo u taj posljednji odsječak Jeronimova života. Riječ je o poznatoj zgodi s lavom koji se nabo na trn, potražio Jeronimovu pomoć i potom zauzvrat ostao u samostanskoj službi.³⁵ Motiv je poznat još iz ezopovske basne o *Lavu i pastiru*, a zatim i po poganskim antičkim verzijama u kojima ulogu pastira preuzima odbjegli rob Androklo, a koje su zabilježene u Seneki, Aula Gelija i Elijana. Priča je dobila drugi ideološki kontekst na kršćanskom istoku, gdje se prvi put zatječe u životopisu sv. Save (palestinskog pustinjaka, 439–532), a potom i sv. Gerazima. Tu bogatu, iznimno razgranatu tradiciju imao je na umu nepoznati autor *Plerosque nimirum* kad je sv. Jeronimu pripisao istovjetan pothvat kroćenja divlje zvijeri.

Sažimljući svoj obilno dokumentiran prikaz Jeronimove književne sanktifikacije, Eugene Rice efektno zaključuje: *Do početka sedmoga stoljeća Jeronim je postao svetac; do sredine osmoga crkveni otac i učitelj; u devetom je postao čudotvorac; u dvanaestom je postao kardinal.*³⁶

4.

Golemu nakupinu raznorodnih podataka promjenljive vjerodostojnosti registriraju bez ozbiljnijih ograda i brojne Jeronimove inkunabule iz posljednjih triju desetljeća petnaestog stoljeća, počevši od *editio princeps*, koja se pojavila u Rimu na blagdan sv. Lucije 1468. Izdavači su bili Conrad Sweynheim i Arnold Pannartz, priređivač Giovanni Andrea de' Bussi, vatikanski knjižničar, ali je u osnovi toga prvoga izdanja bila dvoknjižna redakcija Jeronimovih pisama i rasprava koju je nedavno bio obavio učeni Teodoro de' Lelli, doktor obaju prava i papinski diplomat (†1466). Lellijeva redakcija, s Bussijevim ograničenim emendacijama, dominirala je na vrlo konjunktornom tržištu Jeronimovih knjiga sve do Erazmova izdanja iz 1516. Na jednom od prvotisaka koji su nastali na tragu Lellijeva redaktorskoga posla temeljio je i Marulić svoje poznavanje Jeronima. Riječ je o dvotomnom izdanju Jeronimovih pisama koje je priredio nepoznat tipograf u Parmi 1480. i također dvotomnom izdanju Jeronimovih biblijskih komentara koje su u Mlecima 1497. i 1498.

³⁵ Usp. E. F. Rice, *o. c.*, str. 39–45.

³⁶ E. F. Rice, *o. c.*, str. 30.

tiskali Giovanni i Gregorio de' Gregori.³⁷ Dvije knjige pisama i prva knjiga komentara, s brojnim Marulićevim bilješkama, još su i danas u knjižnici Dominikanskoga samostana u Splitu, pa se i na taj posredan način može zaključivati o tome što je Marulić držao važnim za svoj biografski nacrt.

Kako je, dakle, Marulić ispričao svoju priču o Jeronimu?

Poslije pouzdanih uvodnih podataka o mjestu rođenja i uobičajenog tradicionalnog dodatka o retoričkom školovanju kod Viktorina, Marulić je smatrao da rano dosegnutu Jeronimovu učenost treba potkrijepiti jakim navodom kakav mu je ponudila apokrifna *Regula monacharum*, spis za kojim je i inače — osobito u *Instituciji* — rado posezao: tako je u njegovu prikazu Jeronim zahvaljujući iznimnim sposobnostima još prije dvadesete godine stekao položaj glavnoga rimskog učitelja (3).³⁸ Kardinalom je proglašen u dvadeset devetoj godini, i to za pape Liberija, onako kako stoji u Maniacorijinu životopisu. Njegov odlazak iz Rima zbio se u jeku arijanske hereze, onako kako izvješćuje *Plerosque nimirum*, a povod je mogao biti spomenuti incident s podmetnutom ženskom odjećom, kako ga opisuje *Legenda aurea*. Marulić naknadno ipak osporava takvo tradicionalno objašnjenje i poseže za svojim: ...Čini mi se bližim istini... da se on nije toliko pobojao zavisti zlih ljudi, koja ga je posvuda pratila, koliko je htio potražiti mjesto gdje će slobodnije i nesputanije služiti Bogu (3v–4). Opis plovidbe iz Rima osnažen je navodom iz pisma Rufinu, koji je u svoj životopis uvrstio Maniacoria.³⁹ Na tom mjestu Marulić se prvi put odlučuje da načas prekine pripovijedanje događaja i dio pripovjednog vremena posveti karakterizacijskoj građi. U skladu s najavljenim načelom prepušta riječ samomu Jeronimu, koji u poznatom samoispovjednom odsječku iz pisma Eustohiji govori o tome kako ga je Gospodin prekorio zbog čitanja poganskih knjiga.⁴⁰ Trajnost Jeronimova pokajanja Marulić dodatno ilustrira citatom iz treće knjige komentara Pavlova pisma Galaćanima, u kojem stridonski svetac Pauli i Eustohiji priznaje da više od petnaest godina nije imao u rukama ni Cicerona, ni Vergilija niti ikojega drugog poganskog autora (6–6v).

Pripovijedanje događaja nastavlja se spomenom Jeronimova boravka u Konstantinopolu (6v), iza kojega slijede citati iz pisama Pamahiju, Rustiku i predgovora Danijelu, kojima je svima svrha da obrazlože kako je Jeronim stekao svoje golemo filološko znanje.⁴¹ Poslije Konstantinopola Jeronima zatječemo u Siriji, odakle se žali papi Damazu.⁴² Fabula ponovno zastaje da bi se svjedočanstvom pape Gelazija istakle Jeronimove doktrinarne zasluge.⁴³ Taj je citat uvod u druga dva *testimonia* o Jeronimu: prvo je Augustinovo (9), a za njim slijedi Postumijanovo (u interpretaciji

³⁷ *Epistolae*, vol. 1–11; *Expositiones in hebraicas questiones super Genesim necnon super duodecim Prophetas minores et quattuor maiores*, vol. 1–11. Za opis usp. A. Zaninović, o. c., str. 303–304.

³⁸ Usp. *PL* 30, 402.

³⁹ Usp. *PL* 22, 186.

⁴⁰ Ovaj put riječ je autentičnom pismu (*Epist.* 22, 30); istim citatom služe se *Plerosque nimirum* (*PL* 22, 203), *Hieronymus noster* (*PL* 22, 177) i Maniacoria (*PL* 22, 192).

⁴¹ Za prvi citat usp. *PL* 22, 187 (Maniacoria) i *PL* 22, 202 (*Plerosque nimirum*); za drugi *PL* 22, 181 (*Hieronymus noster*) i *PL* 22, 187 (*Hieronymus noster*); za treći *PL* 22, 182 (*Hieronymus noster*) i *PL* 22, 188 (Maniacoria).

⁴² *PL* 22, 189 (Maniacoria).

⁴³ Usp. *PL* 22, 216–217.

Sulpicija Severa: 9–9v). Rubna oznaka *Ingenij promptitudo* (10) najavljuje dokaze za još jednu pohvalnu Jeronimovu osobinu: brzinu i lakoću u pisanju (10–10v).⁴⁴ Pri dnu desetoga folija rekapitulira Marulić dosadanju priču i u opetovanoj polemici s prethodnicima ističe kako je glavni razlog Jeronimova povlačenja iz Rima želja za pustinjačkim životom, a ne *iniuria aduersariorum*. Da bi potkrijepio takvo svoje razumijevanje, Marulić obilnim Jeronimovim citatima pokazuje koliko je svecu bio drag pustinjački način života (11–14); u tom slijedu tradicionalnih navoda ističe se integralan citat pisma opatu Teodoru, koji je, kako se čini, Marulićeva argumentacijska novina.⁴⁵

Poslije četverogodišnjeg boravka u pustinji, i Marulićev je Jeronim — upravo onako kako je u legendarnoj svečevoj kronologiji bilo propisano — krenuo u Jeruzalem i ondje od biskupa Ćirila ishodio dopuštenje da u Betlehemu osnuje samostan (14v). Bezdogađajnost smirenoga redovničkog života i u Marulićevu životopisu remeti jedino epizoda s lavom (15v–16). Odmah poslije toga čuda zatječemo Jeronima već kao starca, čiju iznemoglost ilustrira detalj za koji je u tradiciji odgovoran autor životopisa *Hieronymus noster*: svetac se mogao u krevetu pridržati samo tako da je rukom potezao uže koje je visjelo s tavanice (16v).⁴⁶ U opisu Jeronimova kraja Marulić se vjerno i vrlo podrobno drži apokrifnoga Euzebijeva pisma, pa tako izvješćuje o svečevim posljednjim uputama učenicima (16v), pričesti (18), vizijama onih koji su ga okruživali u času smrti (18v) i samoga biskupa Ćirila (18v–19). Priča o ukazanjima koja su pratila Jeronimovu smrt nastavlja se navodima iz Pseudo-Augustinova pisma o dvjema Augustinovim vizijama u Hiponu i viziji Sulpicija Severa u Turonu (19–19v), kojima Marulić pridružuje i detalj iz tobožnjeg Ćirilova pisma Augustinu, u kojem se spominje još jedna Ćirilova vizija (20). Životopis završava opisom Jeronimova ukopa, kratkim nabrojanjem čuda koja su se desila neposredno poslije njegove smrti i usporedbom različitih podataka o duljini njegova života (20v–21).

Dodatak životopisu — sažet pregled Jeronimovih posmrtnih čuda — zapravo je skraćena *Epistula Cyrilli ad Augustinum de miraculis Hieronymi*, kako je i bilo najavljeno u naslovu rukopisa. U toj se epitomi, istim redoslijedom kao u izvorniku, ukratko evociraju sve nadnaravne pojave koje tobožnji Ćiril pripisuje svečevu djelovanju. Tako se spominje suzbijanje hereze (21v: c. 2); obračun nazaretskog biskupa Silvana s herezizarhom Sabinijanom (22: c. 4) i đavlom (22v: c. 5); izbavljenje dvojice mladića iz Aleksandrije (22v–23: c. 6); izbavljenje dvojice mladih Rimljana (23: c. 7); lakost opatica u Gornjoj Tebaidi (24–24v: c. 9); zanimljivije jeruzalemskog heretika (24v: c. 9); smrt prvoga (24v–25: c. 10) i drugoga arijskoga heretika (25: c. 11); izbavljenje Ćirilova nećaka Ivana iz sužanjstva (25–25v: c. 12); očuvana krepost mlade redovnice (25v: c. 13); razlog smrti Ćirilova nećaka Rufa (26: c. 14); smrt bijesnoga kockara (26: c. 15); smrt triju kockara iz Tira (26: c. 16); smrt dječaka–kockara (26v: c. 17); kazna raspusnoga svećenika na Kreti (26v–27: c. 18); pokajanje Krećanina Tita (27–27v: c. 19); izbavljenje egipatskoga redovnika iz napasti (27v–28v: c. 20); smrt kardinala Celestina (28v–29: c.

⁴⁴ Usp. PL 22, 192 (Maniacoria).

⁴⁵ *Epist. 2* (ed. Labourt)

⁴⁶ Usp. PL 22, 183: *Tanta denique lassitudine fatigatus est, ut etiam in stratu suo iacens, funiculo trabe suspenso, supinisque manibus apprehenso erigeretur.*

21); oživiljenje kardinala Andrije (29: c. 22); vizija egipatskoga redovnika Ilije (29: c. 24); napokon, još jedan izvještaj o Jeronimovu sprovodu, s poznatim tobožnjim proročanstvom samoga sveca da će njegovo tijelo počivati u Betlehemu tako dugo dok nevjernici ne osvoje Jeruzalem, a da će potom biti preneseno u Rim (30–30v: c. 26).

Osim samoga teksta, u tumačenju Marulićeve pripovjedne strategije dragocjeniu potporu pruža nedavno objavljeno pismo Jakovu Grasolariju, o kojem je već bilo riječi. Budući da je riječ o ključnom svjedočanstvu, na nj valja podsjetiti u cijelosti:

U međuvremenu ću Ti poslati životopis blaženoga Jeronima što sam ga ovih dana napisao, čim ga mognem dobiti od onih kojima sam ga dao na prepisivanje. Naći ćeš u njemu nešto više nego u onima što su tiskani s njegovim djelima. No, da se ne bi činilo da preporučujem svoje, ne govorim o ljepoti izražavanja — ta, i sam sam priprosti čovjek — nego o iznošenju činjenica. Pa ako Ti se on sviđi, potruditi ćeš se da se tiska. A ako ne, poštedi se troška! Možda će netko komu je, kako reče Horacije, profinjnen govor dala Muza, učiniti, potaknut našim primjerom, to isto i biranim stilom i jedrijim mislima. Tada ću ja rado podnijeti da se to naše uništi. Ništa naimne ne želim u životu tako željno kao to da tko napiše štogod o tome svecu koji pobuđuje moje najveće zanimanje, i da napiše kako on to zaslužuje, što ja priznajem da nipošto nisam uspio. Stoga ćeš spoznati da mi u pisanju nije nedostajalo dobre volje, nego sposobnosti.⁴⁷

Ostavimo li po strani konvencionalne ili iskrene iskaze skromnosti i opetovanom izricanju najdubljega poštovanja prema svecu, ono što u Marulićeve epistolarnom očitovanju u prvome redu privlači pozornost jest njegovo razumijevanje vlastita tradicijskoga položaja. Na svojim sastavkom želi poboljšati tvorno poznavanje svečeva života (*historia*), a jezično ruho takva činjenično bogatijega životopisa (*venustus dicendi*) gotovo ga uopće ne zanima. Takvo objašnjenje posve je u skladu s najavom koja se čita na početku rukopisa, prema kojoj su osnovne Marulićeve biografske pobude uspostava valjana vremenskoga slijeda i uključivanje važnih podrobnosti koje su izmakle pozornosti njegovih prethodnika.

Dakako, to pouzdanje da je obogatio supstanciju priče o svečevu životu mogao je Marulić crpiti samo iz uvida u raspoložive izvore, pri čemu u prvom redu valja pomišljati na spomenute Jeronimove inkunabule u njegovu posjedu. To istodobno znači da u osnovi toga tvarnoga osnaživanja priče leži ponovno iščitavanje one građe koja je već bila dostupna u tiskanom obliku — dostupna, dakle, ne samo Maruliću nego i najširem krugu Jeronimovih štovatelja.

Bilo bi pretjerano reći da je Marulić slijepo vjerovao u pouzdanost svakoga biografskoga podatka koji se bio nataložio u golemoj, višestoljetnoj tradiciji. Tako će na jednom mjestu Pseudo-Augustinovo pismo oprezno nazvati »pismom za koje se vjeruje da ga je Augustin uputio biskupu Ćirilju« (15) — no to ga, ipak, neće spriječiti da se u nekim važnim epizodama životopisa izdašno posluži upravo tim apokrifnim sastavkom. Konfliktne pojedinosti u svojim izvorima, poput spora o Jeronimovoj starosti (20v–21), Marulić je rješavao tako da ih sve podastre pred čitaoca i njemu prepusti sud o tome kojoj verziji treba pokloniti veće povjerenje. Živeći

⁴⁷ Prijevod Branimira Glavičića; o. c. (usp. bilj. 1), str. 51.

u vremenu humanističke osjetljivosti za najtananija filološka pitanja, Marulić nije mogao prećuti poziv *ad fontes*, pa je svoju biografiju podupro brojnim navodima. No njemu nije bilo ni u primisli da izvore podvrgne kritičkoj provjeri, ni filološkoj, ni historiografskoj, pa ni teološkoj, te da na taj način već u prvom koraku oštro odijeli Jeronimova *genuina* i jeronimovska *spuria*; zanimalo ga je samo to koliko se poučnih izvoda iz toga preobilja građe može izlučiti. Njegov je životopis zapravo ogled *de institutione bene vivendi per exempla Divi Hieronymi*. Zbog toga je ta pouka za čestit život pisana bez potpore učenoga dokaznog aparata, razumljivim jezikom, lišenim svake ozbiljnije stilske zahtjevnosti, kao obraćanje vjernika vjernicima.

Nadređenost didaktičkoga impulsa u Marulićevu životopisu otkriva i umetnuti autobiografski sud u netom citiranom ulomku iz pisma Grasolariju: *ta, i sam sam priprost čovjek!* Pridjev *rusticanus*, koji je Marulić upotrijebio u latinskom izvorniku, nesumnjivo je odabran sa sviješću o njegovu mjestu u svečevu kultu. Jeronim, naime, u pismu Paulinu opsežno govori o vrlinama svete priprostosti (*sancta rusticitas*), a u pismu Teofilu suprotstavlja pobožnu priprostost (*pia rusticitas*) učenoj bogohulnosti (*docta blasphemia*).⁴⁸ Taj poziv na oprez pred oholom učenosti koja ne traži potporu vjere djelovao je osobito privlačno u ustima sveca koji se sam odlikovao iznimnom erudicijom. Nije stoga čudno što je *sancta rusticitas* postala geslo ne samo redovnika–jeronimovaca nego i goleme većine vjernika privrženih svečevu kultu.⁴⁹ Iako ne treba apsolutizirati važnost ove naoko usputne Marulićeve primjedbe, vjerujem da se u njoj u sažetu obliku krije krupno autopoeitičko objašnjenje za cjelinu Marulićeve književne djelatnosti.

Uvjeren u neospornu prednost pobožnosti pred ispraznom učenošću Marulić se u svojem životopisu osjetio slobodnim ne samo dodavati nego i ispuštati, pogotovu kad je riječ o pripovjednoj građi koja je mogla odvesti u nelagodne podrobnosti. Tako, primjerice, *Vita diui Hieronymi* vjerno slijedi *Plerosque nimirum* u opsežnom prikazivanju epizode s ranjenim lavom, ali drugu poznatu intruziju iz toga životopisa, dugu raspravu o navodnom Jeronimovu heretičkom stavu prema kojemu ni Bog, usprkos svojoj svemoći, ne može obnoviti izgubljeno djevičanstvo, Marulić u potpunosti prešućuje. U istom zazoru pred osjetljivim područjem spolnosti Marulić je izbjegao da se izjasni o tome da li je sam Jeronim ikada puteno zgriješio, iako je taj biografski detalj u tradiciji stekao iznimnu važnost i napokon postao jednim od ključnih mjesta prijepora u jeronimskoj filologiji. Ta je suspretnost Marulićeva to značajnija ako znamo da je na svojem primjerku Jeronimovih pisama uz Pseudo–Euzebijevo pismo vlastoručno na margini zabilježio: *Hier. uirgo*.⁵⁰ Napokon, kad je riječ o različitim postupcima fikcionalizacije, ne treba zaboraviti ni na ono što je Marulić naučio od poganskih autora, poglavito od generičkih prvaka kakvi su Svetonije i Plutarh: u Jeronimovu životopisu zakonito se smjenjuju pripovijedanje o svečevu karakteru (*ēthos*) i pripovijedanje o njegovim

⁴⁸ Usp. *Ep.* 53, 3; 62, 2.

⁴⁹ Usp. E. F. Rice, *o. c.*, str. 74.

⁵⁰ Usp. drugi svezak Jeronimovih *Pisama* koji se čuva u Dominikanskom samostanu u Splitu (*Epist.* II, str. 304).

djelima (*prákseis*), te se takvom promjenom žarišta i tempa očigledno nastoji uvećati atraktivnost priče.⁵¹

5.

Kada je nastala Marulićeva *Vita diui Hieronymi*?

To se pitanje u prvi mah čini sasvim izlišnim, jer nadnevak pisma upućenoga Grasariju — 4. travnja 1507. — nudi naoko pouzdan *terminus ante quem*. Da stvari, međutim, nisu tako jednostavne upozorava posvetna molitva za Lava X, koja je zacijelo morala nastati između ožujka 1513. i studenoga 1521, koliko je trajao pontifikat Lorenzova sina Giovannia de' Medici. Ako Marulić nije pisao dva različita životopisa (što je krajnje nevjerojatno), te ako nije bitno prepravljao jednom dovršeni tekst (što je teško pretpostaviti), to bi moralo značiti da je molitva za Lava X. već dovršenomu i prepisanomu životopisu predmetnuta naknadno. Na takav zaključak navode i neki drugi indiciji, od smještaja pjesme na poledini naslovnice, u prvobitno nenumeriranom dijelu kodeksa, do paleografski jasno utvrđljive razlike u pismu: naime, tih šesnaest uvodnih stihova otkrivaju neznatno drukčiji i nehajjniji duktus nego tekst koji za njima neposredno slijedi. Isto upozorenje o izmijenjenom izgledu slova vrijedi i za Jeronimovu pohvalnicu na kraju kodeksa (41–42), što, dakako, ne mora nužno značiti da je ona zapisana istodobno sa stihovanom molitvom za Lava X.

Imamo li sve ovo na umu, najlogičnijim se čini pretpostaviti da je glavčina londonskoga kodeksa (foliji 2–41) nastala u vremenu o kojem se govori u pismu Grasariju, dakle u rano proljeće 1507. Naknadno je upisana *Oratio pro sanctissimo patre Leone decimo (Iv)*, i to najvjerojatnije ubrzo poslije Lavova izbora 9. ožujka 1513, jer se uvodna pjesma najbolje može shvatiti kao pravodobna čestitka novoizabranom papi. Možda je istom zgodom dometnuta i pjesma u Jeronimovu čast na kraju kodeksa, ali to se ne može sa sigurnošću tvrditi.

Iako se, dakle, s visokom uvjerljivošću može dokazivati kako je Marulićev životopis nastao 1507, a londonski kodeks konačno oblikovan 1513, neoboriv *terminus post quem non* nudi nam posljednje Marulićevo za života tiskano djelo, poslanica papi Hadrijanu VI. Na kraju te knjižice, koja je tiskana u Rimu 30. travnja 1522, a predgovor joj je datiran 5. travnja iste godine, nalazi se *Pro Adriano VI. Pont. Max. M. Maruli Ad Christum Oratio*: šesnaest stihova praktično istovjetnih s onima iz londonskoga kodeksa, s jedinom krupnom izmjenom u imenu adresata.⁵² To što se Marulić odlučio da prenamijeni već postojeću pjesmu stanovit je znak staračkoga zamora, ali za nas i kudikamo više od toga: nedvojben dokaz da je u

⁵¹ O Marulićevu odnosu prema nasljeđu antičkih životopisa opsežnije sam pisao u prilogu *Marulićeve »Starozavjetne ličnosti« i antička biografska tradicija*, u predgovoru knjizi: *Marko Marulić: Starozavjetne ličnosti*. Priredio i preveo Branimir Glavičić, Split 1991, str. 15–35.

⁵² *Epistola domini Marci Maruli Spalatensis ad Adrianum VI pont. max. de calamitatibus occurrentibus et exhortatio ad communem omnium Christianorum unionem et pacem*; usp. prijevod i faksimilsko izdanje u knjizi *Govori protiv Turaka*. Preveo i uredio Vedran Gligo. Split 1983, str. 165–181 i 449–462.

tom trenutku, u travnju 1522, petnaest godina otkako je dovršio životopis, Marulić konačno izgubio nadu da će ga ikada objaviti tiskom.

Zašto je Marulić odustao od nakane da izda djelo do kojega mu je bilo toliko stalo?

Odgovor na to pitanje povezan je s jednom zagonetkom koja i za Marulića i za cjelinu hrvatskoga humanizma ima simboličnu vrijednost. Riječ je o neotisnutoj posveti *Herkula*, u kojoj Marulić u višestruko pohvalnom kontekstu spominje Erazma Roterdamskoga i njegove knjige. Kako je u svojem prilogu upozorio Branimir Glavičić, nema pouzdanih naznaka o tome koji bi Erazmovi *libelli* mogli biti posrijedi, a znakovito je i to da ih nema ni u oporučnom popisu Marulićeve knjižnice.⁵³ Premda se, dakle, nikada pouzdano neće znati što je bio neposredan povod Marulićeve oduševljenja, vrijedi ipak podsjetiti na to da je poslije Erazma u toj kratkoj posveti najspominjanija osoba sv. Jeronim. Je li riječ o uobičajenom Marulićevu časćenju sveca ili se Erazmo i Jeronim u tom proslavu ipak ne susreću slučajno?

Erazmo je, kako je poznato, višestruko zadužio patrističku filologiju. Prema širokoj suglasnosti u tom dijelu njegove ostavštine nesumnjivo je jedan od najčešćih pothvata izdanje Jeronima koje se pojavilo 1516. u Baselu: prve četiri knjige (pisma i rasprave) u travnju, preostalih pet (komentari) u rujnu iste godine.⁵⁴ Iako je posljednjih pet knjiga zapravo djelo braće Amerbach: Bruna, Bazilija i Bonifacija, cijelo je izdanje presudno obilježeno Erazmovim kritičkim intervencijama u prvim četirima knjigama, pa se nerijetko vezuje isključivo uz njegovo ime.

Erazmovo izdanje međaš je u jeronimskoj filologiji: poslije njega u proučavanju Jeronima ništa više nije bilo kao prije. Znameniti je humanist energično odijelio jeronimovske krivotvorine od autentičnih spisa, smjestio ih u jednu (drugu po redu) knjigu i razvrstao u tri skupine: tradicionalna *pseudepigrapha*, koja su po njemu vrijedna čitanja iako nisu Jeronimova; tekstove kojima je Jeronim adresat a ne autor; napokon, potpuno bezvrijedne falsifikate koji zaslužuju »dubrište« trećega dijela.⁵⁵ U uspostavi kanonskoga korpusa Erazmo se nije libio ni žestokih ocjena ni krajnje podrugljiva razobličavanja anonimnih falsifikatora. Emblematična je u tom pogledu opaska kojom je popratio navod iz *Pravila redovnica (Regula monacharum)*, prema kojemu je Jeronim vlastitim očima imao priliku gledati cjelokupno Sveto Trojstvo. Nepoznati krivotvoritelj, kaže Erazmo, tako besramno laže da se u svojoj hinjenoj uvjerljivosti doimlje poput kakva apostola.⁵⁶ Riječ je, inače, o istom onom navodu koji je Marulić bez trunke sumnje uvrstio u svoj životopis: *Testis est ipsa trinitas quam cernebam nescio quo intuitu, testes sunt et ipsi beati spiritus qui aderant...* (13v).

Erazmovu je izdanju na početku prvoga sveska prethodio Jeronimov životopis koji je ugledni humanist sam sastavio. Njegova *Eximii doctoris Hieronymi Stridonensis vita ex ipsius potissimum scriptis contexta* s pravom je proglašena prekretni-

⁵³ Usp. Branimir Glavičić *Marko Marulić i Erazmo Roterdamski*, predgovor u knjizi *Marko Marulić: Latinska manja djela I*. Priredio i preveo Branimir Glavičić, Split 1992, str. 13 i str. 16, bilj. 26.

⁵⁴ *Divi Eusebii Hieronymi Stridonensis opera omnia*. Sv. 1–9, Basel 1516 (Johannes Froben).

⁵⁵ E. F. Rice, *o. c.*, str. 125.

⁵⁶ Usp. *o. c.*, sv. 2, fol 197v: *Ipse non possum satis admirari tam insignem hominis impudentiam. Quanta cum auctoritate loquitur, putas apostolum aliquem esse.*

com u renesansnoj hagiografiji.⁵⁷ U njoj se Erazmo točku po točku obračunava s najokorjelijim fikcionalnim zabludama: u Rimu je Jeronimov učitelj bio samo Donat, a ne i Viktorin; Jeronim ne može biti uzor tjelesne suzdržanosti jer sâm dvaput u pismima jasno priznaje svoj mladenački grijeh; ne može biti kardinal, jer sâm sebe nikada tako ne zove, nitko drugi tako ga ne oslovljava, riječ *cardinalis* nije postojala u njegovo vrijeme, a sama čast još manje; Jeronim nije bio zaređen u Rimu, nego samo kršten; u Rimu je boravio u dva navrata; o njegovim čudima nema pouzdana spomena. Ta trijezna slika velikoga crkvenoga učitelja, za koju je s pravom primijećeno da je koliko Jeronimov portret toliko i Erazmov autoportret, obilježila je jeronimsku filologiju za stoljeća unaprijed.⁵⁸ Koliko god prirasla srcu, pobožna legenda otada je definitivno potisnuta u sferu pučkoga, neinstitucionaliziranoga kulta.

Ne može se, dakako, apodiktički tvrditi da su *libelli* koje spominje Marulić u predgovoru *Herkulu* upravo svesci Erazmova izdanja Jeronima (iako ne bi bilo prvi put da Marulić ovakav deminutiv rabi za oznaku afektivnog odnosa, a ne stvarne veličine), ali nemoguće je da Marulić — onako zainteresiran kako je bio za Jeronima — ne bi znao za takav prijeloman događaj u kritici teksta. Izdanje Jeronima možda nije neposredan *povod* za Marulićevu hvalu Erazma, ali zacijelo jest jedan od njezinih presudnih *razloga*, čak i ako Marulić nikada nije bio u prilici da ga vidi vlastitim očima.

Bez obzira na to da li se Marulić osobno osvjedočio u prevratnu ulogu Erazmova izdanja Jeronima ili je o njoj bio posredno obaviješten, razložno je morao zaključiti da njegova *Vita diui Hieronymi* ne može izdržati usporedbu s takvim remek-djelom humanističke filologije i da jednostavno nema nikakvih tržišnih izgleda. Pošto je zacijelo više od desetak godina, od 1507. naovamo, uporno pokušavao u tiskanu obliku objelodaniti svoj biografski sastavak, naposljetku se zatekao u položaju koji su proročanski navijestile njegove vlastite riječi iz pisma Grasolariju: našao se netko komu je horacijevska Muza dala »profinjén govor«, pa je Marulić s vjerničkom smjernošću morao otrpjeti »da se to naše uništi«.

Ako smo u odgonetavanju Marulićeva stava prema Erazmovu izdavačkom pothvatu i prisiljeni okolišno zaključivati, o odjeku koji su *Opera omnia* izazvala među brojnim svečevim privrženicima na istočnoj obali Jadrana postoji ažurno i čvrsto svjedočanstvo u Pribojevićevu govoru *O podrijetlu i zgodama Slavena (De origine successibusque Slavorum)*, održanom — kako je poznato — 1525. na Hvaru, a izdanom sedam godina potom u Mlecima. U odjeljku koji govori o Jeronimovoj nenadmašnoj učenosti hvarski dominikanac kao vrhunski autoritet doziva u pomoć Erazma, a taj je citatni argument posebno obilježen i rubnom oznakom: *Erasmus de Hieronymo super eius epistolas*.⁵⁹ Posebno je, međutim, značajno to što Pribojević na pet mjesta u svojem govoru izrijekom spominje i Marka Marulića, a prvi od tih spomena zapravo je navod iz Marulićeva polemičkoga spisa protiv

⁵⁷ Usp. E. F. Rice, *o. c.*, str. 130; F. Cavallera, *o. c.*, sv. 2, str. 145–146; J. B. Maguire *Erasmus' Biographical Masterpiece: 'Hieronymi Stridonensis Vita'*, »Renaissance Quarterly« 26, 1973, str. 265–273.

⁵⁸ E. F. Rice, *o. c.*, str. 132.

⁵⁹ Usp. Vinko Pribojević *'O podrijetlu i zgodama Slavena'*. Priredio i komentirao Grga Novak, preveo Veljko Gortan. Zagreb 1951, str. 86.

Flavija Bionda i Jakova iz Bergama!⁶⁰ Pribojević je, dakle, nesumnjivo iz prve ruke poznao Marulićevu rodoljubnu invektivu, pa je više nego vjerojatno da je iz prve ruke poznao i Marulićev životopis sv. Jeronima — to prije ako znamo da početak Marulićeva kritičkoga osvrtja jasno odaje da je riječ tek o dijelu veće cjeline. Napokon, ne treba zaboraviti da je u trenutku kad je Pribojević držao svoj govor (a, dakako, i u vremenu njegova objavljivanja tiskom 1532) Marulićev autograf bio u knjižnici Pribojevićeve redovničke braće u nedalekom Splitu.

Iako se, dakle, na istom mjestu, u velikom epideiktičkom govoru susreću i višestruko slave i Jeronim i Marulić i Erazmo, o Marulićevu biografskom djelcu u Pribojevića nema ni spomena. Jedan se jedini zaključak u takvim okolnostima može nametnuti: Pribojević je znao za Marulićev tekst, ali ga je iz pijeteta prema velikom sunarodnjaku prešutio, svjestan da *Vita diui Hieronymi* ne može izdržati provjeru prema novim, visokim standardima koje je uspostavilo Erazmovo izdanje. Tu pobožnu zavjeru šutnje nastavio je i dodatno osnažio Ivan Lučić premećući redosljed tekstova koji u londonskom kodeksu zauzimaju posljednjih pet folija. Otišnuvši na prvom mjestu *De laudibus diui Hieronymi carmen*, Lučić je otklonio jedini, ali krupan povod sumnji koja bi se mogla javiti u opreznoga čitatelja Marulićeve polemike s talijanskim povjesničarima: uvodna formula *Quum hæc scriberem...* postala je na taj način »prirodan« prijelaz između stihovane pohvale stridonskom svecu i proznoga ogleda o njegovu podrijetlu. Iako je imala potpuno drukčiji cilj, takva *pia fraus* produljila je potragu za Marulićevim životopisom gotovo do izmaka petoga stoljeća od trenutka kad je u prijateljskoj prepisci *Vita diui Hieronymi* prvi put spomenuta kao dovršena.

6.

Preostaje još toliko prostora da se ukratko obrazlože načela na kojima je priredena ova *editio princeps*.

U uspostavi teksta nastojao sam poglavito uvažavati tri činjenice:

- (1) londonski je rukopis, koliko znamo, *codex unicus*;
- (2) taj je rukopis Marulićev autograf;
- (3) budući da ne postoji faksimilsko izdanje, *editio princeps* mora pokušati prenijeti i one informacije koje u drukčijim okolnostima ne bi bile najnužnije.

Ograničio sam stoga svoje intervencije na ujednačeno pisanje majuskula i minuskula i uspostavu interpunkcije prema modernim uzusima. To istodobno znači da nisam pokušao otklanjati brojne nedosljednosti u Marulićevoj ortografiji (npr. *lachryma:lachrima*; *desyderium:desiderium*; *Fabiola:Fabiolla* itd.), a pogotovu nisam pokušavao restituirati takozvani klasični pravopis. Tako će se, primjerice, u ovom izdanju naći i tri mjesta na kojima je Marulić u dočetnom položaju ostavio dvoslov *-ae*, iako inače redovno u takvim slučajevima rabi takozvano repato »e«

⁶⁰ Usp. o. c. str. 66: *Quid quod, quemadmodum Mar. Marulus in eos, qui diuum Hieronymum Italum fuisse contendunt, notat, diuus ipse Hieronymus non inter Pannoniam et Histriam, sed inter Pannoniam et Dalmatiam oppidum Stridonis esse dicit?* Kao što se vidi, Pribojević blago parafrazira Marulićev naslov, pa je u njega Jeronim *diuus*, a ne *beatus*, ali zato ispravno navodi *...fuisse*, naspram potonjega Lučićeva *...esse*.

(e). Premda dobronamjeran promatrač sa strane može takav postupak procijeniti kao nepotrebnu priređivačku konzervativnost, vrijedi upozoriti da postoji barem jedan, kapitalan razlog zašto u izdavanju Marulićevih tekstova treba upravo tako postupati: mijene u njegovoj ortografiji, koje se jedino na taj način pouzdano registriraju, mogu biti od dragocjene pomoći u datiranju onih njegovih tekstova čije se kronološko mjesto drugim sredstvima nije uspjelo pouzdano utvrditi.⁶¹ S još jačim razlozima nisam stoga dirao ni u ona rijetka mjesta na kojima nije jasno da li je posrijedi svjesno odabrana morfološka inačica ili puki *lapsus calami* (npr. 34v, 2–3: *Ad Iulianum diaconem duę. Ad Niciam hypodiaconum una*).

Marulićev sam autograf emendirao samo u onim slučajevima kad je riječ o očevidnoj omašci, kao što je ditografija (35, 19) ili kad sam procijenio da je posrijedi potpuno nemotivirano odstupanje od vlastite pravopisne dominante — kao, primjerice u hiperkorektnom dočetnome –ę u ablativu singulara treće deklinacije (npr. 19v, 3: *Turoneę*; 33, 7: *de morteę*). Dakako, u potonjim slučajevima ne može se nikad jednoznačno utvrditi imamo li posla s nehotičnim previdom ili osviještenom nedosljednošću, pa su takva mjesta podložna i drukčijim priređivačkim procjenama — no to je predmet posebne rasprave koja nadilazi ovu prigodu i ovu svrhu.

---

⁶¹ Usp., primjera radi, Gortanove opaske o Marulićevoj ortografiji u *Davidijadi* (Marko Marulić 'Davidijada'. Tekst priredio Veljko Gortan, preveo Branimir Glavičić. Zagreb 1974, str. VIII–IX) ili Jurićev *Index verborum quae variis ex causis ab auctore minus usitata forma allata sunt* u njegovu faksimilskom izdanju *De Veteris instrumenti viris illustribus commentarium*. Zagreb 1979.

2
Vita diui Hieronymi Presbiteri a Marco
Marulo edita, aduersus mita uultu
que de illo . . . illuc Nazareth . . .
memor . . . i . . . sum . . . redactis breuiter

Legimus diui Hieronymi Presbiteri
vita autore incerto. Quisquis
in ille fuit, primo non satis narrandi or-
dine tenuisse mihi uidetur, cum plerumque
ante dicantur postea dicenda, ita ut con-
fundat potius legentis mentem quam insinuat.
Dein nonnulla memorata digna com-
misisse, que & sanctitate hominis plerumque
indicare, & nobis exempla esse poterant.
Qui ob res illa eadem suo in quo gesta
sunt ordine pericribere, & alia que ad
que minime latenda esse duxerit, ad
debreui breuiter quid cum ea plurimum
preter illa, que uel ipse de se loqui con-
tinget, uel aliorum testimonius affirmare
oportebit, hoc est, Augustini, Tu-
seby, Cyrilli, Seueriq, Sulpicij, nihil
in actu metermitta, quod dicitur . . .